

<https://doi.org/10.36719/2789-6919/42/67-70>

Şəbnəm Əliyeva

Naxçıvan Dövlət Universiteti

dissertant

<https://orcid.org/0000-0002-9716-7629>

shebnemeliyeva27@gamil.com

Azərbaycan dili təlimində oxuyub-anlamanın mahiyyəti və məzmunu

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan dilində oxuyub-anlama bacarıqlarının ibtidai sinif şagirdlərinin nitq inkişafının formalaşmasında oynadığı mühüm rolunu araşdırılır. Təhsilin ilk pilləsində bu bacarıqların əsas əhəmiyyətini dərk edərək, bu tədqiqat işində oxuyub - anlama bacarıqlarının yeni təlimə başlayanlar arasında ümumi linqvistik inkişafa necə töhfə verdiyini təhlil etmək məqsədi daşıyır. Sorğular, sinifdə aparılan müşahidələr daxil olmaqla, keyfiyyət və kəmiyyət metodologiyalarının kombinasiyası vasitəsilə tədqiqat oxunu başa düşmə bacarıqları ilə söz ehtiyatının genişlənməsi, qrammatik anlayış və şifahi rəvanlığa sonrakı təsirlər arasındakı əlaqəni qiymətləndirir.

Oxuyub - anlama qabiliyyəti yüksək olan şagirdlər həm də həmyaşıdları ilə müqayisədə nitq bacarıqlarında daha sürətli irəliləyiş nümayiş etdirdiklərini nəticələr aydın göstərir. Göstəricilər, nitq inkişafını dəstəkləmək üçün məqsədyönlü oxu proqramlarının ibtidai təhsil kurikulumuna inteqrasiyasının zəruriliyini vurğulayır. Tədqiqat Azərbaycan kontekstində linqvistik sərəfşatı inkişaf etdirmək üçün oxuduğunu anlama strategiyalarının təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təhsil işçiləri və ibtidai sinif şagirdləri üçün tövsiyələri özündə əks etdirir.

Açar sözlər: *oxuyub - anlama, nitq inkişafı, ibtidai təhsil, Azərbaycan dili, linqvistik inkişaf*

Shabnam Aliyeva

Nakhchivan State University

dissertation student

<https://orcid.org/0000-0002-9716-7629>

shebnemeliyeva27@gamil.com

The Essence and Content of Reading Comprehension in the Teaching of the Azerbaijani Language

Abstract

The article examines the important role that reading comprehension skills play in shaping the speech development of primary school students in Azerbaijani. Recognizing the fundamental importance of these skills at the first stage of education, this study aims to analyze how reading comprehension skills contribute to overall linguistic development among new learners. Using a combination of qualitative and quantitative methodologies, including surveys and classroom observations, the study assesses the relationship between reading comprehension skills and subsequent effects on vocabulary expansion, grammatical understanding, and oral fluency.

The results clearly show that students with high reading comprehension skills demonstrate faster progress in speaking skills compared to their peers. The indicators emphasize the need to integrate purposeful reading programs into the primary education curriculum to support speech development. The study includes recommendations for educators and primary school students on improving reading comprehension strategies to develop linguistic competence in the Azerbaijani context.

Keywords: *reading comprehension, speech development, primary education, Azerbaijani language, linguistic development*

Giriş

Müasir dövrdə təhsil sisteminin inkişafı ilə yanaşı şagirdlərin dil bacarıqlarının artırılması da xüsusi bir yer tutmaqdadır. İbtidai sinif dövrü uşaqların dil inkişafının, düşüncə tərzinin və analitik qabiliyyətlərinin formalaşmasında əhəmiyyətli bir mərhələdir. Bu dövrdə şagirdlər yalnız dil bilikləri əldə etmir, eyni zamanda oxuyub anlama bacarıqlarını inkişaf etdirərək müstəqil düşünmə, yaradıcı yanaşma və tənqidi düşünmə qabiliyyətlərini qazanırlar. Buna görə də, Azərbaycan dili dərslərində oxuyub anlama bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi tədris prosesinin vacib aspektlərindən biridir.

Azərbaycan dilinin öyrədilməsi, xüsusilə ibtidai siniflərdə milli kimliyin və mədəniyyətin qorunması baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Uşaqların dil biliyi onların dünyagörüşünün formalaşmasında, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində və cəmiyyətin gələcəyinin təmin olunmasında həlledici rol oynayır. Bu kontekstdə oxuyub anlama bacarıqlarının artırılması şagirdlərin müstəqil öyrənmə vərdişlərini qazanmasına, fərqli mətn növlərini anlamağa və cəmiyyətin informasiya mühitində aktiv iştirak etməyə imkan tanıyır. Məsələnin aktual olması, həmçinin məktəb kurikulumunun müasirləşməsi, yeni tədris metodlarının tətbiqi və şagirdlərin fərdi inkişafının dəstəklənməsi ilə də bağlıdır.

Tədqiqat

İbtidai sinif şagirdlərinin oxuyub anlama bacarıqlarının inkişafını təmin etmək üçün effektiv metodlar, strategiyalar və yanaşmalar tədqiq edilməkdədir. Bu baxımdan aşağıdakı vəzifələr müəyyən edilmişdir:

1. İbtidai sinif şagirdlərinin oxuyub anlama bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində müasir tədris metodlarını araşdırmaq.
2. Müxtəlif mətn növləri ilə işləmə metodlarının təsirini qiymətləndirmək.
3. Şagirdlərin söz ehtiyatının genişləndirilməsi və ifadəli oxuma bacarıqlarının inkişafını təmin etmək üçün strategiyalar təklif etmək.
4. Müəllimlərin peşəkarlığının artırılması üçün praktik tövsiyələr irəli sürmək.

Məqalənin elmi yeniliyi ibtidai siniflərdə oxuyub anlama bacarıqlarının inkişafı üçün yeni yanaşmaların təqdim olunması və müasir metodların tədqiq edilməsindədir. Bu yanaşmalar şagirdlərin dil biliklərinin artırılması, tənqidi düşünmə qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi və fərdi öyrənmə strategiyalarının təşviq edilməsi istiqamətində innovativ metodların tətbiqini əhatə edir. Eyni zamanda, məktəbdəki tədris prosesinin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması üçün nəzərdə tutulmuş praktiki tövsiyələrin təqdim olunması təhsil sisteminin effektivliyinin artırılması məqsədini güdür. Beləliklə, bu araşdırma həm nəzəri, həm də praktik baxımdan Azərbaycan dili təlimində yeni nailiyyətlər aça bilər.

İbtidai sinif uşaqların həyatında bir dönüş nöqtəsi, təhsil sisteminin ilk pilləsidir və bu mərhələ onların gələcək inkişafında mühüm rol oynayır. Bu dövrdə uşaqlar yalnız akademik bilikləri deyil, həm də sosial, emosional və fiziki bacarıqları öyrənir, formalaşdırır və inkişaf etdirirlər, oxuma və yazma bacarıqları formalaşır. Bu biliklər, onların bütün akademik sahələrdə uğur qazanmaları üçün zəruridir. Oxuma bacarığı şagirdlərin məlumat əldə etmə, düşünmə və müzakirə etmə qabiliyyətlərini artırır. Uşaqlar riyazi anlayışları: əsas hesablamə və problemlərin həllini öyrənir, bu da onların analitik düşünmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

İbtidai sinif uşaqların sosial mühitdə yerini tapmaq, dostluq münasibətləri qurmaq və digər insanlarla düzgün ünsiyyət qurma bacarıqlarını inkişaf etdirməsi üçün əhəmiyyətli bir dövrüdür. Bu dövrdə uşaqlar:

- öz duyğularını anlamaq, başqalarının duyğularını başa düşmək və onlara müvafiq reaksiya vermək öyrənirlər. Bu, onların empati və anlayışlılıq bacarıqlarını artırır.
- qrup layihələri və oyunlar vasitəsilə əməkdaşlıq etməyi öyrənirlər. Bu, onlara mübahisələri sülh yolu ilə həll etmə, fikir mübadiləsi aparma və bir-birlərinə yardım etməyi öyrədir.

Azərbaycan dili təlimində ibtidai sinif şagirdlərinin oxuyub anlama bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi onların gələcək təhsil və həyatı bacarıqlarının formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Bu bacarıqlar təkcə mətnin düzgün oxunması ilə məhdudlaşmır, həm də şagirdlərin mətnin mənasını anlama, ona tənqidi yanaşma və məntiqi nəticələr çıxarma qabiliyyətlərini əhatə edir. İbtidai sinif dövründə şagirdlərə bu qabiliyyətləri aşılamaq onların dil biliklərinin dərinləşməsi və gələcəkdə daha uğurlu öyrənmə prosesinə qatılmaqları üçün vacibdir (Bəliyev, 2014, s.32).

Oxuyub anlama uşaqların təkcə mətnin səthi səviyyədə qavranılması ilə kifayətlənməyib dərin mənə və əlaqələri də başa düşməsi üçün əhəmiyyətlidir. Bu prosesin uğurlu inkişafı şagirdlərin müxtəlif fənlər üzrə məlumatları mənimsəmə, ümumiləşdirmə və analiz etmə bacarıqlarını formalaşdırır.

Hər dərs planında şagirdlərin oxuma və anlama bacarıqlarını gücləndirmək məqsədini daşıyan konkret fəaliyyətlər yer almalıdır. Oxuyub anlama bacarığının mahiyyətində dil və söz ehtiyatının genişliyi dayanır. Şagirdin söz ehtiyatı nə qədər zəngin olarsa, oxuduğu mətnin mənasını daha yaxşı qavramaq və başa düşmək imkanı o qədər artır. Şagirdlər oxuduqları mətnlər vasitəsilə yeni sözlər və ifadələr öyrənir, dilin zənginliyini mənimsəyir. Dil biliklərinin artması isə onların tənqidi və analitik düşünmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

Oxuyub anlama bacarığı təkcə sözlərin mənasını dərk etmək deyil, həm də mətnin strukturunu və quruluşunu başa düşməyi tələb edir. Bu, mətnin hissələri arasındakı əlaqələri anlamaq, hadisələr arasında məntiqi zəncir qurmaq, səbəb-nəticə əlaqələrini dərk etmək və mətnin məqsədini anlamağı əhatə edir. Şagird mətnin məqsədini və əsas ideyasını başa düşdükdə mətnin ümumi məzmunu daha aydın olur və nəticədə o, daha dərin anlama səviyyəsinə nail olur (Alıkişiyeva, 2024, s.80).

Oxuyub anlama prosesinin mühüm komponentlərindən biri mətnin başlıca fikirlərini seçib onları ümumiləşdirə bilməkdir. Şagirdlər mətnin hər cümləsindən əsas fikirləri çıxara bilməli, mətnin əsas ideyasını dərk etməli və bu məlumatları daha geniş bir kontekstdə təhlil etməyi bacarmalıdır. Bu bacarıq şagirdlərin mətnlə işlərini dərinləşdirir və onların təhsil həyatında daha yüksək səviyyədə düşüncə və qavrama qabiliyyəti formalaşdırır.

Oxuyub anlama bacarığının digər vacib tərkib hissəsi mətnin səbəb-nəticə əlaqələrini dərk etməkdir. Şagirdlər oxuduqları mətnlərdə hadisələr arasındakı əlaqələri müəyyənləşdirməli və hər bir hadisənin səbəb və nəticəsini başa düşməlidirlər. Bu bacarıq tənqidi düşüncə qabiliyyətinin inkişafı ilə sıx bağlıdır və şagirdlərə mətnləri daha analitik şəkildə dərk etmək imkanı verir.

Şagird oxuduğu mətnləri öz həyatı ilə müqayisə edərək ondan yeni nəticələr çıxarmağı və əldə etdiyi məlumatları gündəlik həyatında tətbiq etməyi öyrənir. Bu, şagirdin öyrənmə prosesində marağını artırır və onu daha yaradıcı düşünməyə sövq edir (Alıkişiyeva, 2024, s.82).

İbtidai siniflərdə ifadəli oxuma texnikalarının tətbiqi şagirdlərin oxuma prosesində daha diqqətli olmalarına kömək edir. İntonasiya, vurğu və ritm vasitəsilə mətnin mənası daha dərinlən qavranılır. Şagirdlər bu şəkildə mətni səsli oxuduqda, həm mətni başa düşmələri asanlaşır, həm də oxuduqları mətnə emosional yanaşma inkişaf edir.

Şagirdlərə müxtəlif növ mətnlərin – bədii, informativ, elmi mətnlərin təqdim olunması onların oxuyub anlama bacarıqlarının geniş diapazonda inkişafına kömək edir. Bu, onlara müxtəlif yazı üslubları və mətn strukturlarını dərk etmə imkanı verir, eyni zamanda onların biliklər bazasını zənginləşdirir.

Şagirdlərin mətnlə əlaqəli suallara cavab verməsi və müəllimlərin mətnə dair suallar ünvanlaması oxuyub anlama prosesini gücləndirir. Suallar şagirdləri mətndəki əsas məqamları ayırd etməyə, məntiqi düşünməyə və oxuduqlarını təhlil etməyə yönləndirir (Yeqorov, 2014, s.163).

İbtidai sinif şagirdlərinin oxuyub anlama bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi üçün müxtəlif tədris metodlarından istifadə etmək olduqca vacibdir. Müxtəlif metodların tətbiqi, uşaqların fərqli öyrənmə tərzlərini nəzərə almaqla onların mətnləri daha yaxşı dərk etməsinə və təhlil etməsinə kömək edir. Həm ənənəvi, həm də müasir tədris metodlarının inteqrasiyası sayəsində bu bacarığın inkişafı məqsədyönlü və effektiv olur.

İfadəli oxuma və müzakirə tədris metodu oxuyub anlama bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün ən geniş tətbiq edilən üsullardan biridir. Bu metod zamanı şagirdlər mətnləri səsli və emosional şəkildə oxuyur. Oxuyarkən intonasiya və vurğuların düzgün tətbiqi mətnin emosional və məzmun dərinliyini daha aydın qavramağa kömək edir. Oxuma bitdikdən sonra mətndəki əsas fikirlərin müzakirəsi aparılır. Bu, şagirdlərin mətnin məzmununu daha dərinlən başa düşməsinə təmin edir və oxuma ilə bağlı təhlil və düşüncə bacarıqlarını gücləndirir.

Sual-cavab metodu şagirdlərdə oxuyub anlama bacarığını gücləndirən ənənəvi metodlardan biridir. Bu metodun əsas məqsədi şagirdlərə oxuduqları mətnə dair suallar vermək və onların cavablarını

tapmaqdır. Müəllim şagirdlərə mətnin əsas məqamlarını, səbəb-nəticə əlaqələrini və mövzunu anlamağa yönəlmiş suallar verərək onların mətnin məzmununu başa düşmələrinə kömək edir. Şagirdlər məntdəki məlumatları analiz etməli və suallara dəqiq cavablar tapmalıdırlar. Bu üsul onların düşüncə prosesini gücləndirir və məntiqi nəticələr çıxarmağı öyrədir.

Nəticə

Şagirdləri kiçik qruplara bölərək işlətmək onların oxuyub anlama bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edən digər effektiv üsuldur. Kiçik qruplarla iş zamanı şagirdlər bir-birilə əməkdaşlıq edərək mətnin əsas ideyalarını, məzmununu və fikirlərini paylaşır, birgə müzakirələr aparırlar. Bu üsul şagirdlərin fərqli fikirlər öyrənməsinə, mətnə fərqli baxış bucağından yanaşmasına və tənqidi düşüncələrini inkişaf etdirməsinə şərait yaradır (Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi, 2023, s.99).

İbtidai siniflərdə şagirdlərin oxuduqları məntlərdəki obrazları canlandırması və ya hadisələri rollu oyunlar vasitəsilə nümayiş etdirməsi onların mətnin dərinliyinə daha yaxşı nüfuz etməsinə kömək edir. Rollu oyunlar və dramatik təqdimatlar şagirdlərə mətnin məzmununu daha dərinədən başa düşmək və obrazları, hadisələri öz təcrübələrinə əsaslanaraq yaşamaq imkanı yaradır. Bu metod, şagirdlərin məntləri sadəcə oxumaqdan daha çox, onun hissələrini əyani şəkildə qavramasına imkan verir.

Ədəbiyyat

1. Alıkişiyeva, H. (2024). *Oxuyub-anlama bacarıqlarının inkişaf prosesinin təşkili yolları*. Azərbaycan məktəbi.
2. Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi. (2023). *İbtidai təhsil üçün milli kurikulum təlimatları*.
3. Bəliyev, H. (2014). *Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası*. Qismət.
4. Egorov, T. (2014). *Oxumaq bacarığına yiyələnmənin psixologiyası*. Moskva.
5. İbadova, B. (2016). *Oxu nitq fəaliyyətinin növü kimi. Məktəbəqədər və ibtidai təhsil*. Elm.
6. İsmayılova, K. (2019). Azərbaycan dilinin birinci dil kimi tədrisinə pedaqoji yanaşmalar. *Azərbaycan Təhsil Araşdırmaları Jurnalı*, 11(1), 34-45.
7. Mehdiyeva, S. (2023). İbtidai məktəblərdə oxu bacarıqlarını təkmilləşdirmək üçün ənənəvi hekayələrdən istifadə. *Azərbaycan Təhsil Araşdırmaları Jurnalı*. 15(1), 88-102.
8. Məmmədova, A. (2015). *Azərbaycan dilinin tədrisi tarixi*. Mütərcim.
9. Musayeva, C. (2016). *Ana dili dərslərində interaktiv təlim metodlarından istifadənin əhəmiyyəti*. Elm və həyat.
10. Özen, M. (2014). Metinleri ekrandan okumanın anlam kurma üzerine etkisi. *"The Journal of Academic Social Science Studies"*, №24. S.98-101.
11. Quliyeva, N. (2020). Azərbaycanda dil öyrənilməsinə sosial-iqtisadi amillərin təsiri. *Language and Society Journal*. 18(2), 112-128.
12. Yusifova, L. (2018). Azərbaycan ibtidai məktəblərində oxuyub-anlama texnikasının müqayisəli təhlili. *Beynəlxalq Təhsil Araşdırmaları Jurnalı*. 17(3), 309-322.

Daxil oldu: 03.11.2024

Qəbul edildi: 06.02.2025

<https://doi.org/10.36719/2789-6919/42/71-76>

Замира Ибрагимли

Азербайджанский Университет Нефти и Промышленности

магистрант

<https://orcid.org/0009-0009-1136-2094>

zamirabragimova61@gmail.com

Некоторые проблемы информационной безопасности

Резюме

В статье отмечается, что в условиях рыночных отношений товар начинает носить всеобщий характер. По этой причине информация также превращается в объект купли и продажи.

Далее особое внимание отводится раскрытию параметров качества информации, которые должны соответствовать требованиям непосредственных их покупателей и потребителей.

В условиях формирования в странах мира цифровой экономики предлагается принять меры по укреплению законов и порядков, а также воспитанию населения в духе культуры, соответствующему информационному обществу.

В целях эффективного обеспечения информационной безопасности рекомендуется применять алгоритм сквозного и традиционного систем управления информационными потоками.

Безусловно, имеются доступные, фатальные и количественные вызовы и угрозы, вызванные обеспечением информационной безопасности. Однако на практике некоей формулой, используя приведенные параметры безопасности, рассчитывать степень рискованных ситуаций не представляется достаточным. Поэтому рекомендуется применять иную оценку уровня качества информации и, соответственно, информационной безопасности на основе метода «Дельфа». При этом предлагается к исследованиям по данному методу привлекать независимых анонимных специалистов, а также непосредственных покупателей и пользователей информационной продукции.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, криптография, алгоритм, цифровая экономика, информационные потоки

Zamirə İbrahimli

Azərbaycan Neft və Sənaye Universiteti

magistrant

<https://orcid.org/0009-0009-1136-2094>

zamirabragimova61@gmail.com

İnformasiya təhlükəsizliyinin bəzi problemləri

Xülasə

Məqalədə qeyd olunur ki, bazar münasibətləri şəraitində əmtəələr universal xarakter almağa başlayır. Bu səbəbdən informasiyalar da alqı-satqı obyektinə çevrilir.

Bundan informasiyaların birbaşa alıcılarının və istehlakçıların tələblərinə cavab verməli olan məlumatların keyfiyyət parametrlərinin açıqlanmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Dünyada rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşması kontekstində qanun və sərəncamların gücləndirilməsi, o cümlədən əhəlinin informasiya cəmiyyətinə uyğun mədəniyyət ruhunda maarifləndirilməsi istiqamətində tədbirlərin görülməsi təklif edilir.

İnformasiya təhlükəsizliyini səmərəli şəkildə təmin etmək üçün birbaşa və ənənəvi informasiya axınlarının idarəetmə sistemlərinin alqoritmindən istifadə edilməsi tövsiyə olunur.

Əlbəttə, informasiya təhlükəsizliyinin yaratdığı əlçatan, ağır nəticəli və cəmiyyət çağırışları və təhdidləri var. Bununla belə, təcrübədə qeyd edilən təhlükəsizlik parametrlərindən və müəyyən düsturda istifadə etməklə riskli vəziyyətlərin dərəcəsini hesablamaq kifayət etmir.

Buna görə də “Delfi” metodu əsasında informasiyanın keyfiyyət səviyyəsinin və müvafiq olaraq informasiya təhlükəsizliyinin fərqli qiymətləndirilməsindən istifadə etmək tövsiyə olunur. Eyni zamanda, bu metoddan istifadə etməklə tədqiqata müstəqil anonim mütəxəssislərin, eləcə də informasiya məhsullarının birbaşa alıcıları və istifadəçilərinin cəlb edilməsi təklif olunur.

Açar sözlər: *informasiya, informasiya təhlükəsizliyi, kriptografiya, alqoritm, rəqəmsal iqtisadiyyat, informasiya axınları*

Zamira Ibrahimli

Azerbaijan University of Oil and Industry

master's student

<https://orcid.org/0009-0009-1136-2094>

zamiraibragimova61@gmail.com

Some Problems of Information Security

Abstract

The article notes that in conditions of market relations, goods begin to be universal. For this reason, information also turns into an object of purchase and sale.

Further, special attention is given to the disclosure of information quality parameters, which must meet the requirements of their direct buyers and consumers.

In the context of the formation of a digital economy in the world, it is proposed to take measures to strengthen laws and orders, as well as educate the population in the spirit of culture, corresponding to the information society.

In order to effectively ensure information security, it is recommended to use the algorithm of end-to-end and traditional information flow management systems.

Of course, there are accessible, fatal and quantitative challenges and threats caused by information security. However, in practice, it does not seem sufficient to calculate the degree of risk situations using a certain formula using the given safety parameters.

Therefore, it is recommended to use a different assessment of the level of information quality and, accordingly, information security based on the Delphi method. At the same time, it is proposed to involve independent anonymous specialists, as well as direct buyers and users of information products, in research using this method.

Keywords: *information, information security, cryptography, algorithm, digital economy, information flows*

Введение

В условиях капиталистической системы хозяйствования, т.е. рыночных отношений, товар начинает носить всеобщий характер. С точки зрения известного маркетолога Ф.Котлера и других специалистов в области экономики, товаром становится любая вещь, в том числе услуга, идея или информация, которая может быть востребована со стороны определенного лица в виде конкретного индивида, группы лиц, предприятия, организации или государства за определенное вознаграждение, а также плату (Котлер, Филип, 2012, с.175). Это говорит о том, что создатель товара, конкретнее информации преследует определенную цель, а именно соответствующую выгоду в виде прибыли или достижения чего-то другого. Исходя из приведенных и других соображений информационная безопасность - это не просто «...совокупность защиты информации от случайного или преднамеренного воздействия», а ожидания безвозмездно получателей и покупателей информации, связанные с научной достоверностью, объективностью, полнотой отображения в ней (информации) тех или других объектов, явлений и процессов. Вот почему создатель и продавец информации как особого товара должен заботиться о ее качестве (рис. 1) (5).

Исследование

При этом, качественной считается такая информация, которая на основе проведенного анализа позволяет заблаговременно предвосхитить наступление каких-либо явлений и процессов, например инфляций, землетрясений, войн и т.д.

Рисунок 1. Параметры или компоненты качества информации

Из отмеченного следует, что сегодня в понятие информационной безопасности необходимо включать не только факторы ограждения информации от того или другого стороннего воздействия, но также проблемы защиты государственных и общественных устоев, общечеловеческой морали и этики, культуры и национальной идентичности народов мира от вредоносной, совращающей и экстремистской информации (рис.2).

Обратимся к рисунку 2, откуда видно, что информацию осознанно могут создавать и предлагать любые субъекты, начиная с государственных, производственно-коммерческих структур и прочих структур, кончая соответствующими заказчиками с использованием искусственного интеллекта и других источников. Причем, на каждом из приведенных этапов системы доведения информации до конечных пользователей должны или же могут быть использованы те или другие средства и методы сквозного и поэтапного обеспечения информационной безопасности, в том числе криптографирование.

Рисунок 2. Алгоритм прогрессивной системы глобальной информационной безопасности (авторская разработка)

Первая, т.е. сквозная система предполагает заблаговременное продумывание и согласование всех нюансов и проблем обеспечения информационной безопасности между всеми участниками воспроизводственного процесса данной продукции. Вторая же, т.е. практика обеспечения безопасности в данной деятельности возлагается на каждый субъект информационного общества в отдельности. В нынешних условиях развития и становления информационного общества стоит проблема обеспечения законодательной защиты многообразных интересов как производителей и посреднических структур (субъектов), занимающихся распределением, выводением и реализацией информационной продукции на рынке, также непосредственных покупателей и потребителей подобных товаров (Груздева, 2017, с. 53-61).

Упомянутое выше криптографирование, как особая форма оформления и передачи ограниченному кругу лиц скрываемой информации, известна человечеству давно. Криптографирование осуществляется на основе видоизменения той или другой информации с помощью определенных хитроумных правил и алгоритмов с применением специальных ключей для зашифровки и последующей расшифровки (6).

Исследования многих ученых-экономистов мира продолжают подтверждать факты изменчивого, но последовательного стремления мировой экономики к глобализации. В частности, это проявляется: 1) в повышении доли развитых государств мира, а также транснациональных и других компаний в объеме потребления товаров и услуг в менее развитых и отсталых странах мира; 2) в формировании глобальной системы логистики различных видов транспорта; 3) в развитии и стремительном распространении ИКТ во всех континентах, регионах, странах мира и др.

Сегодня многие прогрессивно мыслящие люди различных поколений ясно осмысливают, что развитие и распространение ИКТ и ее программное обеспечение, формирующим искусственный интеллект все более усиливают процессы глобализации в мире, а также, с одной стороны, приносят прогресс, а с другой вызывают новые вызовы и угрозы для всего человечества (Вострецова, 2019).

Безусловно, существуют пределы вызовов и угроз, связанных с информационной безопасностью, которые в одной статье автор делит на три критерия: **доступность** (K_d), **фатальность** (K_f) и **количество** (K_k). При этом, каждый из предложенных показателей информационной безопасности в виде «...опасности возникновения угрозы и вероятности поломки или обхода защиты информации...» предлагается рассчитать, как среднеарифметическое коэффициентов отдельных уязвимостей (7). Причем, в данной статье считается, что максимальная совокупная уязвимость оценивается показателем 125. Исходя из приведенного, степень информационной опасности ($K_{(o)}$) предлагают рассчитывать по формуле:

$$K_{(o)} = (K_d \times K_f \times K_k) / 125$$

Исходя из приведенных соображений, а также для повышения степени относительной объективности в исследовании степени той или другой информационной безопасности предлагаем использовать не столь распространенный метод «Дельфи», разработанный в США в середине прошлого века (8). Этот метод предусматривает привлечение к исследованиям независимых анонимных экспертов из числа соответствующих специалистов или потребителей тех или других товаров и услуг.

В целях наглядности и научного обоснования степени качества информационной безопасности рекомендуем разработать определенную таблицу, как приведено ниже.

Таблица.

Экспертная оценка уровня качества предлагаемой на рынке информации*
Оценки экспертов по 10-тибалльной системе

№ п/п	Показатели качества информации	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Средний балл
1	<i>Репрезентативность</i>	3	3	8	7	8	3	9	1	5	...	5,5
2	<i>Доступность</i>	5	1	9	2	3	6	3	7	7	...	5,0
3	<i>Достаточность</i>	8	6	7	5	5	1	4	7	2	...	5,3
4	<i>Достоверность</i>	7	3	4	4	8	7	2	4	8	...	5,3
5	<i>Содержательность</i>	9	3	2	3	4	8	3	3	7	...	5,0
6	<i>Своевременность</i>	4	8	4	3	3	7	3	8	5	...	5,4
7	<i>Защищенность</i>	7	2	9	6	3	9	8	10	8	...	7,1
8	<i>Устойчивость</i>	1	6	3	8	6	9	2	6	8	...	5,2
9	<i>Актуальность</i>	4	8	6	2	1	5	9	3	2	...	4,7
10	<i>Ценность</i>	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	5,2
	<i>Средние баллы экспертов</i>	5,3	4,5	5,2	4,9	4,7	6,5	4,6	5,4	5,6	7,0	53,7

**Показатели экспертных оценок условны.*

Далее на эту таблицу наносятся экспертные оценки параметров качества информации, поступающей от создателей, возможно различных каналов их распространения и реализации.

В условиях рыночных отношений производители информации должны учитывать покупательские приоритеты их продукции. Поэтому в качестве экспертов оценки качества информации также могут выступать их покупатели и потребители, а в части показателей качества могут ставиться приоритеты заказчиков данной информации.

Закключение

В условиях капиталистической системы хозяйствования информация, как и обычная вещь становится объектом купли и продажи. Поэтому, производители информации, а также физические и юридические лица, занимающиеся выводением данной продукции на мировые и другие рынки, должны нести ответственность не только за их количественную и качественную сохранность, но также ограждать потребителей от тех или других вызовов и угроз, обеспечивая информационную безопасность в обществе в целом.

Каждая информация имеет как коммуникативную, так и экономическую эффективность. Первая из этих информационных эффектов может определяться на основе выяснения того, насколько опрашиваемые помнят о той или другой информации. Экономический же эффект устанавливается тем, на сколько полученная информация смогла повысить продажи или увеличить отдачу от вложений и т.д.

Информационная безопасность – это не просто защита информации от каких-либо случайностей или сторонних негативных действий, а системное обеспечение защиты создателей, каналов легального распространения и пользователей информации от злонамеренных атак, а также прямых вызовов и угроз.

В целях всестороннего обеспечения информационной безопасности рекомендуем пользоваться сквозной и обычной, т.е. структуризированной системой управления информационными потоками.